

BLOKKEN, KNORRENDE BEESTEN, BINT

F. Bordewijk

Blokken,
Knorrende beesten,
Bint

Nijgh & Van Ditmar
Amsterdam 2012

www.nijghenvanditmar.nl

Blokken (1931), *Knorrende beesten* (1933) en *Bint* (1934)
verschenen in eerste uitgave bij De Gemeenschap in Utrecht. In
1949 werden de drie romans door Nijgh & Van Ditmar voor het
eerst in een verzamelde editie uitgegeven.

Drieëndertigste gecorrigeerde druk 2012

Copyright © erven F. Bordewijk

Omslagontwerp: Studio Ron van Roon

NUR 301 / ISBN 978 90 388 9619 9

INHOUD

Blokken 7

Knorrende beesten 53

Bint 89

Uitgebreide inhoudsopgave 193

Verantwoording 197

BLOKKEN

Aan S.M. Eisenstein en A. Einstein,
filmcomponist en wijsgeer,
meesters der verschrikking

DE NACHT

Het vliegtuig ging zijn weg, pijlrecht, een rood seinlicht voorop, versterkt door kristallen prisma's. Het schoot door de nacht als een pijl met gloeiende punt. Het doel was de stad. Het vloog laag over de bouwlanden.

Er waren geen lichten op de aarde. Er was een overvloed van licht in de hemel. Daar waar de mens nog geen macht had leefde de romantiek, wild en vertoerd in haar zege. De stormwolken gingen geweldig, fregatten van de nacht, overbespannen met zeil. De zeilen scheurden.

De aarde lag bepanterd met wit en zwart, bleekzwart, bleekwit. Het vliegtuig ging door schaduw en licht. De maan barstte tevoorschijn. Lichtvloedden kwamen af in watervallen. Het ravijn van de nacht stond vol watervallen. Het vliegtuig met zijn straffe robijn zocht de stad.

De dorpen, eens ruïnes, waren weggevaagd. Er was in de Staat voor dorpen geen plaats. Er waren grote centrale punten.

Het vliegtuig ging over bouwland, dan over weide,

dan over bos. Er was geen enkel licht op de aarde, en de maan werd overwoerd. Winterhagel ruiste langs de metalen flanken, het steeg voor onzichtbare heuvels op zijn weg naar de hoofdstad. Even was de nacht volmaakt, – dan, aan de kim, blonk een robijn. Die week noch naderde: een vliegtuig dat evenwijdig ging.

In de donkere cabine rezen passagiers van hun matras. De nacht, leeggehageld maar zwart gebleven, werd voller en voller van rode ogen, onder, boven. Ergens in een hoek van de hemel, schijnbaar heel hoog, was als een enorm sterrenbeeld, door rood glas gezien. De sterren schoven langzaam dooreen.

Een lijntje licht zwol en werd een luchtschip waarvan alle vensters straalden. Aan de andere kant bleef lang een diffuus melkig licht hangen, en dan brak het open zoals een ijsberg in zonneschijn breekt uit de mist, de Mammoth, het fonkelnieuwe, fonkelende, grootste luchtschip van de Staat, een stad boven de aarde. De maan brak weer door, maar was nietig bij die nieuwe, allergrootste stralende wereld, al de manen omlaaggehaald, gekoppeld, geketend, dienstbaar met een rustige dienstbaarheid aan de mens. De naam Mammoth was te klein, de Raad zou het schip herdopen in een cijfer, het cijfer 4. Het cijfer verbeeldt geen afmetingen.

Het vliegtuig koerste schuin onder de Mammoth heen, die lang een veeg gloed liet aan de kim. Na de overgang dier planeet was opeens de nacht voller van rode ogen, en een andere veeg licht lag recht vooruit, het vliegveld van de hoofdstad.

Nu was ook de bodem volgestoken met diepe lich-

ten in regelmatige rijen, een rechtlijnige tekening. Het vliegveld kwam in zicht, diep omlaag, zijn effen grasvierkant krijtig groen in het vloedlicht.

Zestien meermasten voerden plat rood licht in top. Maar ontzaglijk waren de zestien zoeklichten aan de randen in hun betonnen torens, voetstukken voor zestien kaarsrechte vierkante lichtkolommen die het dak van de nacht torsten. Tussen de kolommen vlogen de roodgesnebde luchtvogels in en uit.

De helikopter zocht haar plek, daalde in loodlijn, deinde even op het gras, stond, vouwde de vleugels samen voor de nachtrust. De passagiers stegen uit, hun verkeersinsignes op de borst, tussen de dubbele politierij. Politietroepen doorzochten met toortsen de cabines. De Mammoth verscheen aan de einder gelijk een diadeem.

DE DAG

Onder het klapperen van de hemelvlag ontwaakte de hoofdstad tot haar dag van ontspanning, – elke vijfde. In de woonkwadraten was vertier, in de arbeidskwadraten ging niets om.

De stad was wijd en evenredig uitgelegd, de straten waren recht, die in het midden breder dan die aan de buitenkant. Het asfalt was uitgevloerd in verschillende kleuren, wit, bruin, grijs, zwart, in effen banen naast elkaar, of met een Griekse rand, maar niet opvallend. De

eentonigheid moest worden gebroken, maar de aandacht niet van de gebouwen afgetrokken.

De gebouwen muurden op in soortgelijke kleuren, in de woonkwadraten vier, vijf ramen hoog, in de arbeidskwadraten lager. De straten waren nimmer lang, en aan hun einde onveranderlijk door bouwblokken afgedekt. In het spel tussen ruimte en beslotenheid won de laatste. Aan alle zijden stond de stad op om de voetganger. Zij kondigde haar einde niet aan, het was altijd plotseling, om een hoek. Er werd weinig meer bijgebouwd, de bevolking van de Staat was stationair, de trek naar de steden had opgehouden, nu allen in steden waren ondergebracht. Uitwisseling tussen de steden was spaarzaam, nu alle naar hetzelfde patroon waren opgetrokken. Het individuele der steden bestond in een enkele relikwie uit het verleden. Zo een had er de hoofdstad, anderen hadden er geen. Maar dat schaarse curiosum daargelaten vond ieder in en om de eigen stad wat hij van het leven verlangde.

Het land werd bearbeid vanuit de steden. Voor enige ver gelegen streken had men betonnen bijsteden, des zomers slechts bevolkt.

In de stad waren woon- en werkkwartieren zeer doelmatig naast elkaar gelegd. Niemand maakte een verre gang. De auto was als vervoermiddel uitgestorven, de spoorwegen waren het reeds eerder. Het oorlogsapparaat kende nog de auto. De voet had zijn oude rechten hernomen, de beste ontspanning was de wandeling.

De gezinnen, die rustdag, zwermden reeds vroeg uit de woonkwartieren, de stad was vol optochten, met

vlaggen en lichte, nooit luide muziek. Wie als enkeling zich buiten begaf trok onmiddellijk de duizenden blikken van wantrouwen op zich samen als de zonnestralen in een brandpunt, en liep gevaar.

De kinderen die niet mee konden bleven onder toezicht in de wijde luwe binnenhoven, de ouderen onder hen zouden later op de dag in kleine optochten gaan om de huizenblokken.

De stad verbeeldde de ernst der vier werkdagen in de strakke monumentaliteit harer bouwblokken, maar de vreugde van de rustdag in de bloemen voor de ramen, de gazons in de binnenhoven, de perken en de fonteinen. De Staat gebood liefde tot de natuur omdat zij blijheid schonk en rust.

De staat gebood een bepaalde klederdracht, de mode had opgehouden. Tot 15 november werd wit met rood gedragen, tot 15 maart zwart met rood. Juli en augustus waren herdoopt.

Dit was de laatste rustdag vóór de zwarte dracht, de dertiende november. De kleding was sportief, licht. Het volk werd gehard tegen de koude.

Het liep in gelederen in kleine armeeën. Tussen de strengheid der woonbouwsels was het mensenbewegen vrolijk, van een massale vreugde. Het was niet het gewriemel der talloze enkelingen, het was een stevig bewegen van massa's, het had iets machtigs en onverzettelijks, en het was blijde om zijn macht. De optochten beheersten de stad.

In gesloten colonnes ging het voorwaarts, de vrouwen en meisjes voorop meest. De armeeën vormden

onberispelijke vierkanten en rechthoeken. De korte witte rokken met een enkele rode baan fladderden boven de knieën, de korte witte broeken met rood galon spanden om de bovenbenen. De voeten staken in sandalen, de onderbenen waren onbedekt.

Er was zacht geneurie in de optochten. De gezichten vertoonden alle kracht en blijheid. Het trok spoedig voorbij en had iets eentonigs. Alleen de zeer snelle opmerker peilde het individuele, en zag dat in deze kloeke groepen veel stak dat verrassend schoon was.

De stoffelijke onbezorgdheid, het leven voor allen gelijk, hadden het volk tot grote bloei gebracht. De universele mondverzorging had schitterende gebitten gekweekt, lach- en bijtgebitten. De blik was fel, onderzoekend, bijna hard. De schedelinhoud was toegenomen, overheersend brachycefaal. Men beschouwde het langschedelige type als etnologisch minderwaardig. Juk- en voorhoofdsbeeen waren wat zwaarder aangezet, en een raadsel voor het demografisch instituut, dat evenwel een toekomstige verfijning der gelaatsbeenderen aankondigde.

Tot 15 november moest het hoofd onbedekt zijn. Haaruitval bestond niet meer, de haargroei, weelderig meest, was uniform besnoeid.

Er waren armeeën van enkel jonge mannen, en deze waren het schoonst. Zij deinden en veerden als een gruiszige ijsgang in even bewogen water. Uit hun blik sprak de kantigheid hunner gedachte. Zij transigeerden niet, nu niet en nooit, maar hun lijf ging soepel en rustig, en paste zich aan. Zij droegen hun commu-

ne idealen in een rode orkaan van vlaggen boven hun hoofd.

Buiten de stad mocht worden gezongen. De kelen braken open in hymnen. De muziek was teruggekeerd tot het bijna gregoriaanse, maar te krachtig om somber of droef te wezen, te breed om opstandig te zijn. Er bestonden slechts nationale liederen, over de Staat, de gemeenschap, de arbeid, de sport. In de zang triomfeerden weer de jonge mannen, hun koralen klaroenden door de lucht.

De dag was zeer koud en zeer schoon. De wind, pal noord, tochtte door de longen. De hemel zag lichtblauw, de zon stond nog laag. Het uitspansel was bespikkeld van adelaars, waar een rotspunt uitstak, in de vlakte horstte een arend. Hun kweek was voorname overheidszorg, des nachts werden kadavers vervoerd naar omrasteringen, tot hun buit. Zij vormden hele knekelhuizen van zorgzaam afgekloven gebeente.

Om de vierkante stad was een vlakte van bos en weiland, licht heuvelig. De ontspanningsgordel nam de gehele bevolking gemakkelijk op. Sommige troepen bleven marcheren, urenlang, – andere oefenden zich op de weiden in allerlei vormen van sport. De atletiek werd weder naakt bedreven, in betonnen sportgebouwen en door beide seksen gelijktijdig en vaak ook gezamenlijk. De Staat kende geen seksen, – de vrouw was de volkomen gelijke van de man geworden doordat zij zich aan diens formule had aangepast. Het onderscheid in kleding was een rest die de Staat niet gaarne zag. Maar bij alle vrijheid van omgang erkende de Staat

kuisheid als een factor van volkskracht: het onderlichaam bleef bedekt.

Groter en groter kwam de dag te staan boven de stoer spelende massa's, doorkruist van politietroepen. Allerwegen was de controle, maar openlijk. De dag ging krimpen en nog werd er weinig gerust. Niemand at of dronk, de maaltijden zouden niet eer dan te zeventien uur aanvangen. Colonnies die acht uur gelopen hadden keerden fris weer, met vlaggen en zang. De zon zonk, de hemel ging open als een haard. De arenden zweefden neer, de bevolking keerde terug. De noordenwind floot van de heuvels, beet door de kleren, kwam niet verder. Het was een eer uit volle borst zingend weer te keren, de koralen schalden opnieuw. De nacht viel over de grote dag.

In de stad verstomde de zang, maar opgewekt, in hun onberispelijke vierkanten en rechthoeken, gingen de troepen. De straatverlichting was voldoende, niet overvloedig. Uit de huizen scheen veel licht. Het verbod van raamgordijnen was niet te handhaven gebleken en door de nieuwe Raad ingetrokken, acht jaar geleden, toch leefden veel gezinnen hun avondleven voor ieder zichtbaar. Hun huislicht verlichtte de straat.

In enkele huizen waren, op de begane grond, nissen, sterker verlicht en voor ieder toegankelijk. Tegen katafalken, een weinig achterover, leunden daar de doden. Gecarboliciseerd om het eerste bederf te weren stonden zij daar drie dagen tentoon voor de altijd kijkgrage massa, – dan werden zij naakt begraven, staande, in zandgraven, geheel ingemuurd in vochtig zand, aan-

gestampt rondom de lijken. De Staat begroef zijn doden staande. Het was een streng vonnis waarbij men werd veroordeeld liggend te worden begraven, op het Liggend Kerkhof, een kerkhof der schande, ver weg, door niemand bezocht. Alleen een voorbeeldige betering kon die straf ongedaan maken.

De bevolking was nu vrij haar woningen op te zoeken, maar velen verkozen dit niet. Zij gingen naar de volkshal, een vierkante hal die tweehonderdduizend mensen bevatten kon, een hal zonder zuilen, waarvan het lichte dak was opgehangen aan een overspanning van aluminium. De vloer was van betonnen platen, geel en bruin, de wanden en het dak waren wit. Er scheen een licht als daglicht, allerwegen. Het was er zeer koud. Er waren geen rustplaatsen, ieder stond. Iets enorms was aan het verre einde, een orgel dat als een stad stond in deze hal, maar een stad uit het verleden, een symmetrische stad met daken. Het orgelspel duurde twee uren. Zodra het aanving kwam er verandering in het licht. Het werd violet, rood, van een geel geweldig, het wisselde onophoudelijk met de muziek.

Er bestonden geen orkesten meer, en nog slechts weinig muziekinstrumenten. Het nationale instrument was het orgel. Elke stad had er een in haar volkshal, de hoofdstad had het grootste. Dit bouwwerk was niet meer op spelen ingericht, het werd bestuurd door een leger ambtenaren, en gedreven door reeksen motoren. Zo machtig was het dat het niet eigenlijk zacht kon spelen. Afgestemd op piano had het geluid altijd nog iets van het loeien van een spuiters in een boorto-

ren, aan de horizon. Maar overweldigend was het effect wanneer, zelden slechts, de daken opengingen boven de orgelstad, en het geluid, te zwaar en te diep voor het oor, verzwolgen werd in de trilling der lucht.

Men stelde er een eer in het lichtconcert ten einde aan te horen, onbeweeglijk staande. De jonge mannen wilden bij de zwaarste geluidsuitbarstingen nog niet knippen met de oogleden.

Het scheen een eenheid wat daar luisterde, maar wie er omging met kritische blik zou ontwaren dat de gelijk geklede menigte toch door het gelaat uiteenviel in individuen. De natuur, machtiger dan de wil der overheid, brak grillig speels de monotonie der samenkomst. Het dikke vernis van de Staat kon de oorspronkelijke kleuren niet doven.

DE LEZING

De staatsmachine bestond in haar huidige vorm vijfenveertig jaar. In dat tijdvak was een enkele schroef wat vaster, een andere wat lossier gedraaid, – dat was alles. De Staat achtte zich de meest vervolmaakte orde op aarde bereikbaar, en voor aardse eeuwigheid gesticht. Miljoenen jaren kon het zo blijven, zou het zo blijven. De mensheid had nog slechts de korst der aarde aangevreten; eer haar kern was bereikt – al voorzag men ook een steeds sneller tempo – duurde een onnoemelijkheid. In de Staat zelf werden alle grondstoffen, be-

nodigd voor het leven, gevonden. Er was geen handel met het buitenland, er was geen diplomatiek verkeer. Er was alleen een ruilhandel in films. Er mocht geen geld bestaan, voortbrenging en verdeling geschieden volgens het systeem der overheid en door haar. Er was geen waarde, want waarde is iets persoonlijks. De Staat duldde geen kritiek, want kritiek is splijting.

Die avond wilde de Raad, het college van tien, vijf mannen, vijf vrouwen, dat de Staat bestuurde, een stem horen uit het verleden om zich daarmee te vermaken. In de kleine raadzaal zou een lezing gehouden worden voor de Raad en de andere hoge colleges van Staat, totaal omstreeks honderd personen. Men zou ditmaal het idee-fixe horen van de Bol.

De spreker die op de verhoging stond trad niet voor de eerste maal op. Hij had steeds gesproken over de Bol, hij zou er nu weer over spreken. Hij was daarvoor dertig jaar geleden in de gevangenis geworpen, waar hij het overigens goed had. Zijn staatsgevaarlijke uitingen konden de hier verenigde hoorders niet aantasten. De kritiek van hem en zijn lotgenoten was hun spaarzaam amusement.

Op het podium stond een individu. Het was een figuur uit het verleden. Zijn woord was een stem uit het verleden. Hij stond en zij hoorden hem staande aan.

Hij was klein, verschrompeld, bijziende, en er lag slechts kracht in zijn lange, wilde, sneeuwwitte beharing van hoofd en gelaat. Zijn stem was zwak, maar niet onduidelijk.

‘Wat hebt gij,’ zo zeide hij, ‘uw steden opgebouwd

tot blokkendozen, uw perken gelegd als vierkanten, uw straten als lijnen! Gij zijt verliefd, met de harde liefde van uw zielen, voor de harde lijnen, figuren en vormen. Gij drijft de idee van het blok door in al haar excessen, ge zijt de kubisten van de praktijk. Ge zult u ten dode verwonden aan de scherpe kanten van uw levensstaat.

Ik behoef maar mijn ronde schedel te betasten om te voelen dat wat daar binnen ligt het volmaakte zoekt in cirkel, schijf en bol. O, de heerlijkheid van de lijn zonder einde, het vlak zonder hoeken, het lichaam zonder vlakken!

Het blok is uw god en toch kunt gij de natuur niet keren. Uw kinderen nemen in hun vierkante leerlokalen de kantige lessen van uw beginsel op met ronde ogen. Gijzelf, mannen, streelt in zingenot de rondingen uwer vrouwen. Hoe zou het u te moede zijn wanneer de liefkozing uwer handen neerkwam op kubussen? Gij vergeet dat de aarde rond is, dat zij cirkelt om de zon wier kleuren breken in de regenboog als de ronde druppels vallen.

Gij hangt niet het liefdevolle water aan, maar de liefdeloze ijsschots. Uw hoekige intelligentie kruist als het boze ijs op de golvingen van uw aandoeningen. En toch, het water spoelt eronder, en soms, waar het zacht, waar een wak is, erover. Ik erken in uw ijsgang iets groots, maar hij zal ten slotte de dijken van uw staat stukrammeien, gij gaat onder aan uw teveel aan opgetaste poolkoude.

Wat gij wilt ligt niet in de aard van de mens. Ge zijt ook nog op andere wijze uw beginsel ontrouw. Uw

Mammoth, uw Mastodont, uw Minotauros en hoe verder uw M-luchtschepen heten mogen – ik verneem dat gij ze hebt herdoopt in cijfers, gij dwazen – zijn geen dozen vol gas, maar ballons, de transportbanden van uw steden lopen op schijven, ge werpt bij het spel nog steeds de discus. Vermeent gij dat uw kanonnen kubussen zouden kunnen uitstoten? Mijn stem gaat door het ronde en het ovale venster van uw oren.

De hemel staat als een koepel boven u, het universum rond u is een bol. De wereldorde streeft naar de bol. Ik zie de stad der toekomst als een stad van koepels, een stad gesticht over een ronde berg. Indien gij dienen wilt, dient de bol, buigt u neer voor het geduchte geheim van zijn inhoud, gij die zo vurig het geduchte nastreeft. Uw praktijk is de onverbiddelijke karikatuur van uw beginsel, gij hinkers op twee gedachten, meters met twee maten, gij bigamisten der wiskunde.’

De verzamelden hoorden de oude staande aan, onbewogen, zonder lach of spot. De rechte houding van de mens was een der kentekenen van zijn uitgroei, verzameld zat men nimmer, men stond. Toen de oude had gesproken was er even een gefluister. Men zeide dat hij waarlijk oud werd, dat hij zich te zeer herhaalde.

De oude ging terug, onder geleide, naar de gevangenis waar hij het goed had.